

ဟါလိပ်ပုကိးဂါး! တါအံးမုဲဝဲတါမလိ(၁)အယူနံး(၃)-တါယိထံသ့ညါအတါသကဲပဝးလတါကဘဉ်မထွဲအီသ့တဖ
၉(Research Ethics):(ဂံခိဉ်ထံးသနူသ့တဖဉ်, တါသးလီပလိာ်အတါဟ့၉်းသ့ညါအိ, တါပာ်ဘါတါဂုာ်တါကျါဘဉ်
ဘဉ်ဘါဘါ)တါမစုာ်လီတါလီပျါလီဘဉ်ယိဉ်.

လတါယူနံးအဝဲအံးအပူ၉်န့၉် နကမၤန့၉်ဝဲတါယိထံသ့ညါအတါသကဲပဝးလတါကဘဉ်မထွဲအီသ့တဖဉ်အတါကွဲးဖိဉ်ကျါ
တံာ်, အဂံခိဉ်ထံးသနူမိာ်ပု၉်သ့တဖဉ်, ဝဲတါကဘဉ်မစုာ်လီဝဲတါလီပျါလီဘဉ်ယိဉ်(မ့တမ့)တါမဘဉ်လါအဖဲကဲထီဉ်ဝဲ
သ့ခိဖျါလတါယိထံသ့ညါအယိ လဲဉ်န့၉်လီၤ. တါမလိအဝဲအံးန့၉်ကမၤစါန့၉်သိးနကနါပာ်ဂံခိဉ်ထံးသနူသ့တဖဉ်လါ
တါကဘဉ်မထွဲအီအခိဉ်တဖဉ် ဝဲတါအရ့၉်လတါယိထံသ့ညါလါအပဉ်ယုာ်ပုၤကညီဟ်ဖိဉ်မၤသကိးတါသ့တဖဉ်အပူ
၉်န့၉်လီၤ.

ပကစးထီဉ်သကိးဝဲ “တါယိထံသ့ညါအတါသကဲပဝးလတါကဘဉ်မထွဲအီသ့တဖဉ်န့၉်မုဲမနုၤလဲဉ်?”

ဝဲဘဉ်မနုၤအယိလတါအံးအရ့၉်ဝဲလဲဉ်?

တါယိထံသ့ညါအတါသကဲပဝးလတါကဘဉ်မထွဲအီသ့တဖဉ်န့၉်မုဲဝဲဂံခိဉ်ထံးသနူလါအဂုာ်ဝဲတြါးဝဲသ့တဖဉ် လါအ
ပါအုၤန့၉်ကျဲဝဲပုၤယိထံသ့ညါတါဖိသ့တဖဉ်လါအတါဟးဆဲးဝဲတါမဘဉ်တါယိထံသ့ညါအပုၤဟ်ဖိဉ်မၤသကိးတါဖိသ့
တ
ဖဉ်ပုၤတဝါ, လါတါဟ်လီၤသးစဲယဲၤအပူၤ(မ့တမ့)တါတဟ်လီၤသးစဲယဲၤဘဉ်အပူၤမုဲဂုၤန့၉်လီၤ. ပုၤယိထံသ့ညါတါဖိကိး
ဂါ

ဝဲလါအဘဉ်ရဲလိာ်မၤယုာ်တါပုၤကညီန့၉်တြါးနါပာ်ဝဲတါယိထံသ့ညါအတါသကဲပဝးလတါကဘဉ်မထွဲအီသ့တဖဉ်ဂ
၉န့၉်လီၤ. တါဂုာ်ကိလါအဘဉ်ထွဲတါသကဲပဝးလတါကဘဉ်မထွဲအီသ့တဖဉ်(ethical
issues)န့၉်ဟဲအိဉ်ထီဉ်ဝဲလတါယိထံသ့ညါအတါတိာ်ကျဲအပတီၤကိးပတီၤဝဲအပူၤသ့ဝဲ, စးထီဉ်လတါယုထာ်ဝဲတါမလိ
အတါဂုာ်ခိဉ်တိတုၤလတါကွဲးတါစဲကျဲးထုးထီဉ်ရဲလီၤအီအပတီၤဝဲတလါကွဲးတါန့၉် ဉ်လဲာ်,
တုၤလါခါလါကဟဲတါသုအီဝဲတါနီၤဟ့၉်လီၤဝဲတါဂုာ်ထာ်ဖိဉ်အပတီၤန့၉်လီၤ.

လတါန့၉်အယိန့၉်, ပကကွာ်သကိးဝဲတါသကဲပဝးလတါကဘဉ်မထွဲအီအဂံခိဉ်ထံးသနူမိာ်ပု၉်သ့တဖဉ်တနီၤန့၉်လီၤ.
တါသကဲပဝးလတါကဘဉ်မထွဲအီအဂံခိဉ်ထံးသနူ(ethical
principles)သ့တဖဉ်အိဉ်ဝဲအါမးဘဉ်ဆဉ်သန့ကုပကတဲသကိးဘဉ်ပးသါမၤလတါသုညီန့၉်ဝဲအါကတါလတါယိထံ
သ့ညါအါတက့ၤအဂီၢ် အမုဲဝဲ-တါယုးယိဉ်ဟ်ကဲ(respect), တါဟ့၉်မၤဘျုးမၤဖိဉ်တါ(beneficence), ဝဲတါတိတါတြ
ါ(justice)န့၉်လီၤ.

ဂံခိဉ်ထံးသနူအခိဉ်ထံးကတါတမံး “တါယုးယိဉ်ဟ်ကဲ” အခိပညီစံးတါန့၉်မုဲဝဲ တါဟ်ကဲဝဲပုၤလါအဟ်ဖိဉ်မၤသကိးတါသ့
တဖဉ်တဂါစုာ်စုာ်ဝဲကရူၤသ့တဖဉ် အတါခွဲးတါယာ်သ့တဖဉ်ဝဲအသူးသ့ညါလါကပိၤ လါတါရဲလိာ်ဘဉ်ထွဲလိာ်သးလတါယိ
ထံ
သ့ညါတကတီၤညါအပူၤန့၉်လီၤ. ပုၤလါအဟ်ဖိဉ်မၤသကိးတါလတါယိထံသ့ညါအပူၤသ့တဖဉ် ဝဲလါအဝဲသ့မၤန့၉်ဝဲတ
၉

ဂုာ်တါကျါလါအလိဉ်သ့တဖဉ်ဝဲအလီၢ်ခဲန့၉်, အဝဲသ့ညါကဘဉ်ဆါတဲာ်ဝဲလါအနီၢ်ကစါအဂီၢ် ဉ်ဝဲ လါကန့၉်လီၤဟ်ဖိဉ်မၤသကိ
းတါခါတန့၉်လီၤဟ်ဖိဉ်မၤသကိးတါဘဉ်ခါလါကဟ်ဖိဉ်မၤသကိးတါလဲဉ်န့၉်လီၤ.

စံး န်ကလိာ်လၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါမၤသကိးတၢ်ပုၤလၢအမၤဒဲအနီၢ်ကစၢ် န်တၢ်ယုထၢတသ့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်၊
ဟ်ယုၣ်ဒဲဖိသၣ်နီၢ်ဆံးသ့ၣ်တဖၣ်၊ ပုၤဆူးက့ဆါဘိသ့ၣ်တဖၣ်၊ မ့တမ့ၢ်ပုၤလၢအခိၣ်န့ၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါတထီၣ်ဘးသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ၊
လၢတၢ်အိၣ်သးနီၢ်န့ၣ်၊ ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်ပလီၤအသးနီၣ်ကတၢ်သိးကဟ်ကဲဒဲအဘဲသ့ၣ်အတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်
သ့ၣ်တဖၣ်အသးသ့ၣ်လၢကပီၤန့ၣ်ဟ်ယုၣ်အဘဲသ့ၣ်ထဲလၢတၢ်အိၣ်သးလီၤလီၤဆီဆီသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤဖဲလၢအဘဲသ့ၣ်အတၢ်ခွဲး
တၢ်ယၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်တၢ်သးနီၢ်အိၣ်သးန့ၣ်လီၤ၊ တၢ်အံၤအခိၣ်ပညီၣ်န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်ယုန့ၣ်တၢ်ပျဲလၢပုၤလၢအကွၢ်ထွဲတၢ်အအိၣ်၊
မ့တမ့ၢ်တၢ်ကတိၤတဲၤန့ၣ်ပၢၣ်ဘၣ်ယးတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤပလီၤလၢကျဲလၢအလီၤဆီတဘိအပူၤလၢအမၤ
လီၤတံၢ်ပုၤတဂၤန့ၣ်န့ၣ်ပၢၣ်ဘၣ်တၢ်တုၤလီၤတံၢ်လီၤသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ၊ ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိဂြၢးအိၣ်တၢ်လဲၤခိဖျိလၢတၢ်မၤသကိးတၢ်
ပုၤလၢအဂံၢ်စၢ်ဘါစၢ်ဘၣ်တၢ်မၤဆါမၤဘၣ်အိၣ်သ့ၣ်ညါသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ၊ မ့တမ့ၢ်ဂြၢးဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးအိၣ်လၢပုၤတဂၤလၢ
အအိၣ်တၢ်လဲၤခိဖျိန့ၣ်လီၤ။

ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်လၢအထၢဖိၣ်တၢ်ဂ့ၢ်လၢပျီပူၤန့ၣ်ဆၢထၢၣ်ခၢၣ်စးဝဲလၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအကရူၢ်တဖုအဂီၢ်လိၣ်ဝဲလၢကပ
ၣ်ကဲတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါ၊ တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအကရူၢ်ကရၢဖိသ့ၣ်တဖၣ်၊ ပုၤဟ်ဖိၣ်မၤသကိးတၢ်တဂၤစုၣ်စုၣ်၊ ပုၤတဝၢလၢအဟ်ဖိၣ်
မၤသကိးတၢ်တၢ်ဂ့ၢ်လၢတၢ်ထၢဖိၣ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ၊ အဘဲသ့ၣ်ဂြၢးရလိာ်ဝဲအသးပုၤတဂၤစုၣ်စုၣ်ပုၤလၢအထဲသိးတုၤ
သိးလိာ်သးတကတီၢ်ယိန့ၣ်ဟ်ကဲဒဲအဘဲသ့ၣ်တၢ်လီၤဆီလိာ်သးသ့ၣ်တဖၣ်၊ အမ့ၢ်ဒဲအဘဲသ့ၣ်တၢ်ဆဲးတၢ်လၢ၊ မုၢ်/ခွါ၊ သးအနံ
ၣ်အလၢ၊ တၢ်အိၣ်မူအပတီၢ်၊ တၢ်ဘူၣ်တၢ်ဘါ၊ နီၢ်ခိက့ၢ်ဂီၤတၢ်သ့ၣ်တၢ်ဘၣ်ကံၢ်စိ၊ တၢ်သ့ၣ်ညါန့ၣ်ပၢၣ်ကံၢ်စိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ။ အ
ဘဲသ့ၣ်ဂြၢးပလီၤဝဲအသးဘၣ်ယးတၢ်စိတၢ်ကမိၤအတၢ်ဂံၢ်သဟီၣ်ပိညါ(power dynamics)စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ။

ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤကလၢအမၤန့ၣ်တၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့အပတီၢ်ထီၣ်န့ၣ်တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအပုၤဟ်ဖိၣ်မၤသ
ကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အါမးဘၣ်တၢ်ထံၣ်အိၣ်ပုၤအိၣ်လီၤလၢလၢအထီၣ်ခိဖျိလၢအဘဲသ့ၣ်န့ၣ်ဘျးစလိာ်ဝဲအသးကမ့ၢ်ၤသဘျက
ရၢတဖု(မ့တမ့ၢ်)ဖျိစိမိၤက့ၢ်န့ၣ်လီၤ။ ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိလိာ်ဝဲလၢကန့ၣ်ပၢၣ်တၢ်အံၤယုမၤလီၤတံၢ်ဝဲတၢ်ရလိာ်ဘၣ်ထွဲလိာ်
သးလၢအထဲသိးတုၤသိးယုၣ်ပုၤတဝၢတၢ်တဟံးန့ၣ်ဝဲတၢ်စိတၢ်ကမိၤအတၢ်ဂံၢ်သဟီၣ်ပိညါ(power
dynamics)အတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ခိဖျိတၢ်ဆိၣ်သနံးပုၤဟ်ဖိၣ်မၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်လၢကန့ၣ်လီၤဟ်ဖိၣ်မၤသကိးတၢ်လၢတၢ်
ယိထံသ့ၣ်ညါအပူၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ။ မ့မ့ၢ်တခိၣ်န့ၣ် အဘဲသ့ၣ်ကဘၣ်အိၣ်တၢ်ပလီၤသးလီၤဆီသိးကမၤလီၤတံၢ်ပုၤတၢ်သးလီၤပလီၤ
(consent)န့ၣ်မ့ၢ်ဒဲနီၢ်ကစၢ်အတၢ်သးအိၣ်ဝဲနီၢ်နီၢ်၊ ဟ်ယုၣ်တၢ်ကွၢ်ဒဲနီၢ်ခိတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအတၢ်ကတိၤန့ၣ်လီၤ။

တၢ်ဟ်ကဲဒဲပုၤလီၤကစိၤဖိအလုၢ်အလုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်အရူၢ်ဝဲဝဲမးစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ။ လၢကီၢ်ပယီၤအပူၤန့ၣ်လဲၣ်န့ၣ်၊ ကလုၣ်န့ၣ်ဖိ
သ့ၣ်တဖၣ်တနီၤအိၣ်ဝဲအလုၢ်အလုၢ်လၢအလီၤဆီလိာ်အသးသ့ၣ်တဖၣ်.မံၤခဲးလၢမံၤသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်၊

တၢ်သိၣ်တၢ်သိတၢ်ဘျးဘၣ်ယးနီၢ်တဂၤအတၢ်ရူၣ်တၢ်လီၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ရလိာ်မုၢ်လိာ်သးအဂီၢ်(social
spaces)လၢအလီၤဆီလိာ်အသးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ။ ပုၤကညီၣ်လၢအအိၣ်လၢခိၣ်ကစၢ်ကျါသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲအလုၢ်အလုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်
လၢအလီၤဆီဝဲပုၤလၢအအိၣ်လၢဝုၤပူၤသ့ၣ်တဖၣ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ။ ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်တဂၤန့ၣ်ဂြၢးမၤလိာ်ဘၣ်ယးတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်
အံၤတချးလၢအလဲၤအိၣ်သကိးဝဲပုၤတဝၢတခါဘၣ်န့ၣ်လီၤ။

ဂံၢ်ခိၣ်ထံးသန့ခံမံၤတမံၤ, “တၢ်ဟ့ၣ်မၤဘျးမၤဖိၣ်တၢ်” အခိၣ်ပညီၣ်န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်လၢပုၤဂၤသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဘၣ်ဘျး
ဘၣ်ဖိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ။ တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်တဂြၢးမၤဘၣ်ဒိတၢ်ဘၣ်. တၢ်လီၤပျံးလီၤဘၣ်ယိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲထီၣ်ဘိ,
အခိၣ်န့ၣ်တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါမၤဖျါထီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျါလၢအဘၣ်ယးပုၤတဂၤလၢတၢ်တဟံးဘၣ်အပူၤသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ။ လၢတၢ်ယိ
ထံသ့ၣ်ညါအတၢ်တီၢ်ကျဲလၢအပိာ်ထွဲတၢ်သကိးပဝးလၢတၢ်ကဘၣ်မၤထွဲအိၣ်အပူၤန့ၣ်, တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါကဘၣ်မၤအါထီၣ်ဝဲ
တၢ်

ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖိၣ်လၢပုၤဟ်ဖိၣ်မၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်ဒီးပုၤတဝၢအဂီၢ်ဖဲလၢအမၤစ့ၢ်လီၤဝဲအတၢ်လီၤပျံးလီၤဘၣ်ယိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်
အ

ခါနဲ့လီ၊ လာတီနဲ့အယီနဲ့၊ ဟ်သုဂ်ဟ်သးလာ 'တဘာ်မာဘာ်ဒိတ်တဂု၊' ဒီး 'မာအါထီဂ်တဘာ်ဘျူးဘာ်ဖိုင်သုဂ်တဖှ်၊ မ
၁၅၀လီတံမာဘာ်တံသုဂ်တဖှ်' နဲ့တက့ာ်.

ဒိတ်ဟ့ဂ်မာဘျူးမာဖိုင်တံအတံအဒိတခါအသိးနဲ့၊ ထီဘိနဲ့အရဒိုင်ဘဲဒုဂ်လာတံကဘာ်ကွာ်ဆိကမိဂ်ထံဆးဝဲတံယီထံ
သုဂ်ညါအတံတံက့ာ်လာအလီဆိတခါအတံလီပျံလီဘာ်ယီဂ်သုဂ်တဖှ်ဒီးအတံဘာ်ဘျူးဘာ်ဖိုင်သုဂ်တဖှ်အတယာ်နဲ့

လီ၊ တံလီပျံလီဘာ်ယီဂ်သုဂ်တဖှ်လာအဟဲကဲထီဂ်ဝဲသုနဲ့ကမ့ာ်ဝဲမနုလဲဂ်? တံဘာ်ဘျူးဘာ်ဖိုင်သုဂ်တဖှ်ကမ့ာ်ဝဲမနု
လဲဂ်? အဒိနဲ့ဖဲလါခိဝ်ဂ်(Covid)တံဆါသံသ့ဂ်လီဝဲအဆါကတီ၊ တံယီထံသုဂ်ညါဒဲလဲဂ်တကလုဂ်ဒီးဝဲလာတံ
ကမာအီလဲဂ်၊ ဒီးတံလာပုဂ်ဂြားအိဂ်ခိးနဲ့မ့ာ်တံမနုလဲဂ်?

တံယီထံသုဂ်ညါလာအဘာ်ထွဲဒီးတံအိဂ်ဆုဂ်အိဂ်ချုနဲ့အိဂ်ဒီးတံဘာ်ဘျူးဘာ်ဖိုင်အါမးသ့ဝဲ၊ တံပညိဂ်လာကမာစါဝဲပုဂ်က
ညိဒဲသိးကအိဂ်ဘာ်ဘာ်ဘာ်ဘာ်ဒီးအိဂ်ဆုဂ်အိဂ်ချုလါခိဝ်ဂ်(Covid)တံဆါသံသ့ဂ်လီဝဲအဆါကတီ၊ တံလာပုဂ်ကဘာ်မာဒီး
တံလာပုဂ်တဘာ်မာသုဂ်တဖှ်နဲ့လီ၊ ဒဲလဲဂ်ဂုဂုနဲ့၊ ပုဂ်ယီထံသုဂ်ညါတံဖိသုဂ်တဖှ်လိဂ်ဝဲလာကဘာ်မာဝဲတံပလီပဒိဆိ
ဟ်စါသးသုဂ်တဖှ်လာအလိဂ်ဝဲနီဂ်လါအဘာ်တံဟ့ဂ်ကုဂ်ဟ့ဂ်ဖဲဝဲလာတံဂြားမာအီခိဖိုလာတံအိဂ်ဆုဂ်အိဂ်ချုအပုဂ်ဘာ်
မူဘာ်ဒါသုဂ်တဖှ်ဒဲသိးတံသုတရုလီဝဲတံဆါတဂုအဂီဂ်နဲ့လီ၊ လါအဂါတကပါတခီနဲ့၊ တံမာဝဲတံယီထံသုဂ်ညါလာ
အဘာ်ထွဲ

လိဂ်ဝဲအသးဒီးခုခါခဲအံထံဂုဂ်ကီဝဲတံမာအသးသုဂ်တဖှ်လာကီပယီအပူနဲ့လီပျံလီဘာ်ယီဂ်ဝဲသ့ ဒီးမာဘာ်ဒိဝဲပုဂ်ဟ်
ဖိုင်မာသကိးတံဖိသုဂ်တဖှ်ဆုဂ်ဆုဂ်ကလဲဂ်သုနဲ့လီ၊

လာခံကတံနဲ့၊ ပုဂ်ယီထံသုဂ်ညါတံဖိသုဂ်တဖှ်ကဘာ်ကွာ်ဆိကမိဂ်ထံဆးဝဲတံတံဂြား "Justice"
တံမာတံတီလီလီ "fairness" အတံစုဂ်သုဂ်တဖှ်ဖဲလာတံဆါတံဝဲတံကမာတံယီထံသုဂ်ညါလာတံလီဖဲလဲဂ်တံ
ကမာဝဲမတာသုဂ်တဖှ်တံယီထံသုဂ်ညါလဲဂ်အါနဲ့လီ၊ အဝဲသုဂ်တဂြားယီထံသုဂ်ညါဝဲပုဂ်တဝါလာအဂံစါဘါစါတဖုထဲ
လာကမာဘာ်ဘျူးဘာ်ဖိုင်ဝဲပုဂ်ကညိလာအဝဲသုဂ်အပုဂ်တဝါအချုသုဂ်တဖှ်နဲ့ဘာ်.

လာတံယီထံသုဂ်ညါဘာ်ယးဒီးကသံဂ်ကသိအပူနဲ့၊ တံမာကွာ်ဝဲကသံဂ်ကသိအသိသုဂ်တဖှ် လါအဘာ်တံတံဟ်အီလာပု
ဂ်ညိလာအအိဂ်ဝဲလာထံကီလာအထူးတံဝဲသုဂ်တဖှ်အပူအဂီဂ်နဲ့ တဂြားတံမာအီလာထံကီလာအလဲထီဂ်လဲထီအဖါ
မ့ာ်သုဂ်တဖှ်အပူအပုဂ်ကညိလာတမ့ာ်အကမာနုဝဲကသံဂ်ကသိသုဂ်တဖှ်နဲ့ဘာ်. အဂါတမံနဲ့၊ တံယီထံသုဂ်ညါအကလု
ဂ်သုဂ်တဖှ်ခဲလါနဲ့ဂြားအိဂ်ဒီးအသဟီဂ်လာကဒုးဘာ်ဘျူးဘာ်ဖိုင်ဝဲပုဂ်တဝါ၊ တမ့ာ်ထဲလာပုဂ်ယီထံသုဂ်ညါတံဖိ(မ့တမ့ါ)ပု
ဂ်လာအအိဂ်ဆိးလာပုဂ်တဝါအချုသုဂ်တဖှ်နဲ့ဘာ်.

ပမ့ာ်တံလာတံကတံအဂါနဲ့၊ တံတံတံဂြားဒီးတံမာတံတီလီလီအခိပညိနဲ့မ့ာ်ဝဲတံမာလီတံဝဲပုဂ်လာအဟ်ဖိုင်မာသ
ကိးတံလာတံယီထံသုဂ်ညါအပူသုဂ်တဖှ်ပလာဘာ်ဝဲအတံဘာ်ဘျူးဘာ်ဖိုင်သုဂ်တဖှ်သုနဲ့လီ၊ ပုဂ်ယီထံသုဂ်ညါတံဖိသု
ဂ်တဖှ်တဘာ်ဟံးနုဝဲတံခွဲတံယာ်လာပုဂ်လာအဂံဆိးဘါစါသုဂ်တဖှ်အအိဂ်ဘာ်.

ကျဲလာအလီဆိလိဂ်အသးအိဂ်ဝဲတဘျူးဘာ်လာနကမာလီတံဝဲနတံယီထံသုဂ်ညါနဲ့မ့ာ်အဂုအဂြားခါနဲ့လီ၊ တံအအိဂ်ထံး
ကတံတမံနဲ့မ့ာ်ဝဲတံသးလီပလိဂ်အတံဟ့ဂ်ဒုးသုဂ်ညါဆိ(informed consent)နဲ့လီ၊

တစ်ဖူးသွင်းညါဆိ ‘informed’ အစီပညီန့ၣ်မ့ၣ်ပဲ ပုၤဟ်ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်အိၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤသ့ၣ်တဖၣ် နဲလၢၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သးလီၤပလီၤ ‘Consent’ အစီပညီန့ၣ်မ့ၣ်ပဲ အဝဲသ့ၣ်အၢၣ်လီၤတူၢ်လိာ်ဝဲလၢတၢ်သဘျုးအပူၤလၢကဟ်ဖိုၣ် မၤသကိးတၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်အၢၣ်လီၤတူၢ်လိာ်ဝဲလၢတၢ်သဘျုးအပူၤန့ၣ်ကိးဝဲလၢလုၢ်လၢထူၤသန့တၢ်ဆဲးတၢ်လၢဒီးတၢ်အိၣ်သးတနီၤအပူၤသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤ ဟ်ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်တူၢ်ဘၣ်ဝဲတၢ်ဆိၣ်သနဲးသ့ လၢကအၢၣ်လီၤတူၢ်လိာ်ဝဲပုၤတၢ်ချၢဖိတဂၤလၢအမၤအဝဲသ့ၣ်လၢက ဟ်ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ်, လီၤဆိၣ်တၢ်န့ၣ်ပုၤတၢ်ချၢဖိဝဲန့ၣ်မ့ၣ်ဘၣ်ဖူးပုၤလၢအမ့ၢ်ကျိၤဝဲကွၢ်တၢ်ဖိးအိၣ်မၤအိၣ်အပတီၢ်ထီၣ်ခိၣ်ဝဲ, ပုၤ လၢအအိၣ်ဟဲလၢကလုၢ်န့ၣ်မိၢ်ပုၤတၢ်န့ၣ်အကျိၤ(မ့တမ့ၢ်)ပုၤလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့လၢအထီၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢပယီၤအတၢ် ကတိၤန့ၣ်, ပုၤဟ်ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်နဲဝဲသ့လၢကစံးဝဲ “No” န့ၣ်လီၤ. ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိတြးမၤလီၤတံၢ်ဝဲပုၤ လၢအစံးဆၢတၢ်သ့ၣ်ညါဝဲလၢအဝဲသ့ၣ်စံးဝဲ “No” သ့န့ၣ်လီၤ. ကွၢ်ယုဝဲတၢ်ပနီၣ်လၢတမ့ၢ်တၢ်ဟ်ဖျါအိၣ်ခိၣ်ဖျါတၢ်ကတိၤဖျါသ့ၣ် တဖၣ် ဒ်အမ့ၢ်ဝဲမိၣ်သ့ၣ်အတၢ်ဟ်မိၣ်ဟ်န့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်(မ့တမ့ၢ်)နီၢ်ခိၣ်တၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအတၢ်ကတိၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢအဝဲသ့ၣ်တဖၣ်ဒီးဟ် ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

အရ့ၣ်ခိၣ်စ့ၢ်ကိးလၢတၢ်ကမၤလီၤတံၢ်ဝဲပုၤဟ်ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်သ့ၣ်ညါဝဲလၢမ့ၢ်အဝဲသ့ၣ်ကဒီးန့ၣ်ဘၣ်ဝဲတၢ်ဘျုးဘၣ် ဖိုၣ်လၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအအိၣ်လီၤလီၤဒီးတဘျီယိၤခါန့ၣ်လီၤ. တၢ်လီၤယိထံသ့ၣ်ညါသ့ၣ်တဖၣ်အါမးဘၣ်တၢ်မၤအိၣ်လၢတၢ်ဂုၤ ထီၣ်ပသီထီၣ်, တၢ်တိၤစၢၤမၤစၢၤ, ဒီးတၢ်ကရၢကရိသ့ၣ်တဖၣ်လၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်မၤစၢၤပုၤဂ့ၢ်ဝီအတၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤဒီးအတၢ်အိၣ် ဘီၣ်အိၣ်ညါသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤဟ်ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်ဆိကမိၣ်ဝဲလၢအဝဲသ့ၣ်မ့ၢ်ဟ်ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ်န့ၣ်ကဒီးန့ၣ်ဘၣ် ဝဲကျိၣ်စ့, ကသံၣ်ကသီအတၢ်ကွၢ်ထွဲကဟ့ၣ်ကယၢ်(မ့တမ့ၢ်)တၢ်ဘၣ်ဘျုးဘၣ်ဖိုၣ်လၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်သ့န့ၣ်လီၤ. ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါ တၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်လိၣ်ဘၣ်ဝဲလၢကဘၣ်သ့ၣ်တဲန့ၢ်ပၢၢ်တၢ် တမ့ၢ်လၢပုၤစံးဆၢတၢ်ကဒီးန့ၣ်ဝဲတၢ်တမံၤမံၤလၢအတၢ်ဟ်ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ် အလီၤန့ၣ် ဘၣ်. ဒ်လဲၣ်ဂုၤဂုၤ, ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢတၢ်အိၣ်သးအဖိခိၣ်န့ၣ်တၢ်ဟ့ၣ်ဆဲးဖိဒ်အမ့ၢ်(လၢဖး, ကိၣ်, မ့တမ့ၢ်တၢ်ကဆဲးကဆီအ တၢ်ပိးတၢ်လီၤသ့ၣ်တဖၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ပုၤခိၣ်(မ့တမ့ၢ်)တၢ်ထူးဝဲအ့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်)တၢ်ဟံးဟ်ယၢ်အိၣ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်အိၣ်သးဒ်န့ၣ် န့ၣ်, ပုၤတဂၤမ့ၢ်ဆၢတၢ်ဝဲလၢတဟ်ဖိုၣ်မၤသကိးတၢ်ဘၣ် ဘၣ်ဆၣ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်တၢ်တြးဟ့ၣ်ဝဲဒ်အိၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်န့ၣ်အယိန့ၣ်, တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢအလိာ်ဝဲလၢတၢ်သးလီၤပလီၤအတၢ်ဖူးသ့ၣ်ညါဆိ(Informed Consent)အဂီၢ်န့ၣ်မ့ၢ်မနုၤလဲၣ်?

တၢ်အကလုၢ်အိၣ်ဝဲသၢမံၤန့ၣ်လီၤ. အဆိကတၢ်တမံၤန့ၣ်, ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိတြးဖူးသ့ၣ်ညါလီၤအသး, တၢ်ကရၢကရိလၢ အမၤဝဲတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါဒီးတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်တိာ်ကျဲၤန့ၣ်လီၤ.

ခံမံၤတမံၤန့ၣ်, ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိကဘၣ်တဲန့ၢ်ပၢၢ်ဝဲတၢ်သ့ၣ်တၢ်ထံၣ်လိာ်သံကွၢ်သံဒီးအတၢ်ပညိၣ်:ဘၣ်မနုၤလၢအဝဲသ့ၣ်မၤဝဲ တၢ်လီၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်(Survey)လဲၣ်ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်ထၢဖိုၣ်(data)သ့ၣ်တဖၣ်ကကဲထီၣ်တၢ်မနုၤလဲၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါန့ၣ် တၢ်ကသ့ၣ်ဒ်အိၣ်လၢတၢ်ကဒီးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ(program)အသိသ့ၣ်တဖၣ်လၢလီၢ်ကဝီၤအပူၤန့ၣ်ခါ?မ့တမ့ၢ်ဘၣ်တ ခိ

န့ၣ်တၢ်ကသ့ၣ်ဒ်အိၣ်လၢတၢ်မၤဒိၣ်ထီၣ်လဲၤထီၣ်ကျဲၤသန့(policy)ခိၣ်ဖျါလၢတၢ်ဟ်ဖိုၣ်ဝဲတၢ်ထံၣ်တၢ်ဆိကမိၣ်အသိသ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ် ယးဒီးတၢ်ဂ့ၢ်လီၤလီၤဆိဆိတခါန့ၣ်ခါ?

လၢခံကတၢ်တမံန့ၣ်, ပှၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိကြၢးတဲဖျါထီၣ်တဲလီၤယိထံသ့ၣ်ညါ(survey)အတၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီသ့ၣ်တဖၣ်ဖုၣ်ကိၣ်ဖိ, တၢ်တယးဆိယၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢအကလၢၣ်ဝဲ, တၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်လၢပှၤစံးဆၢတၢ်ဖိအဂီၢ်တမံမံၤ, ဒီးပှၤယိထံသ့ၣ်ညါ

တၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်ကဒိသဒါဝဲပှၤစံးဆၢတၢ်အတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ဘၣ်ဘၢဘၢဒ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. (လၢအဖိလၢတၢ်ကဟံၣ်ဖျါအါထီၣ်ဘၣ်ယးဒီး“တၢ်ဟံၣ်ဘၢတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ဘၣ်ဘၢဘၢ”)

ဒ်ပှၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိတဂၤအသိးန့ၣ်, နကဘၣ်ဟံၣ်ကဲဝဲဒ်ပှၤဟံၣ်ဖိမၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢကဆၢတဲၣ်တၢ်လၢအနီၣ်ကစၢ်ဒ်ဝဲအဂီၢ်လၢကဟံၣ်ဖိမၤသကိးတၢ်ဖိန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်လိၣ်ဘၣ်သ့ၣ်ညါဝဲၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢအဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်ခဲလၢၣ်ဒီးအဝဲသ့ၣ်မ့ၢ်တအဲၣ်ဒီးဟံၣ်ဖိမၤသကိးတၢ်ဘၣ်န့ၣ်အဝဲသ့ၣ်ကြၢးအိၣ်ဒီးတၢ်သဘျုးလၢကစံးဝဲ “No” န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ကြၢးသ့ၣ်ညါစ့ၢ်ကိးဝဲလၢအဆိတလဲအတၢ်ဟံၣ်သး ဒီးပတုၣ်ဟံၣ်ဖိမၤသကိးတၢ်ဖိလဲၣ်တကတီၢ်ဂ့ၢ်ဂ့ၢ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သးလီၤပလီၢ်အတၢ်ဒုးသ့ၣ်ညါဆိမၤလီၤတံၢ်ဒ်ပှၤစံးဆၢတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်ပှၤဝဲတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်တချုးဒီးလၢအဝဲသ့ၣ်အၢၣ်လီၤတူၢ်လိၣ်ဝဲလၢကဟံၣ်ဖိမၤသကိးတၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်သကဲၣ်ပဝးလၢတၢ်ကဘၣ်မၤထွဲအီၤအတၢ်ဂ့ၢ်ကိၣ်ခံမံၤတမံၤန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ “တၢ်ဟံၣ်ဘၢတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ဘၣ်ဘၢဘၢ” န့ၣ်လီၤ. တၢ်ပၣ်ဘၢတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ဘၣ်ဘၢဘၢစံးတၢ်န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်?

တၢ်အံၤအခိပညိန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအပှၤဟံၣ်ဖိမၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်တၢ်ကဘၣ်သ့ၣ်အီၤလၢတၢ်သ့ၣ်ဆူၣ်သးဂၤအပူၤခိဖျိတၢ်ဟံၣ်ဘၢယၢ်အီၤသိးတၢ်သုတသ့ၣ်ညါမၤနီၣ်အီၤဘၣ်တဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအကရူၢ်ကရၢဖိသ့ၣ်တဖၣ်တဘၣ်သ့ၣ်အဝဲသ့ၣ်အမံၤလၢကမျၢၢ်အတၢ်အိၣ်သး(public context)တခါဂ့ၢ်ဂ့ၢ်အပူၤ, လၢတၢ်ကွဲးဖိၣ်(မ့တမ့ၢ်)တၢ်တၢ်ပိၣ်တၢ်ပိၣ်သကိးအပူၤမ့ၢ်ဂ့ၢ်န့ၣ်ဘၣ်. အဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်ဟံၣ်ဝဲတၢ်ထံၣ်လိၣ်သံကွၢ်သိးအတၢ်ဖိတၢ်လံၤသ့ၣ်တဖၣ်ခဲလၢၣ်လၢတၢ်လီၤဘၣ်ဘၣ်ဘၢဘၢအပူၤလၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအကရူၢ်အချၢမတၢ်တဂၤမးမၤန့ၢ်ဝဲတသ့ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. နီၢ်တဂၤအတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤသ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်အိၣ်ဝဲဘၣ်ဘၣ်ဘၢဘၢဒီးကဘၣ်တၢ်ထံၣ်ၣ်အီၤလၢပှၤလၢတၢ်ဟ့ၣ်စိဟ့ၣ်ကမိၤအီၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအကရူၢ်ကဘၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်အတၢ်မၤအကျိၤအကွၢ်လၢအလီၢ်အကျိၤလီၤတံၢ်လီၤဆဲးန့ၣ်လီၤ.

ဂံၢ်ခိၣ်ထံးသန့အခိၣ်သ့ၣ်မိၢ်ပှၤလၢတၢ်ကဘၣ်သ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်အီၤဖဲအံၤန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်ကဘၣ်မၤလီၤတံၢ်ဝဲ လၢပှၤကမျၢၢ်တၢ်အစၢသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤန့ၣ် ပှၤဟံၣ်ဖိမၤသကိးတၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်စံးဆၢသ့ၣ်တဖၣ်လၢ(survey)မ့တမ့ၢ်တၢ်ထံၣ်လိၣ်သံကွၢ်သိးအဂီၢ်န့ၣ်တၢ်မၤဘျးစဲဝဲအဝဲသ့ၣ်ပှၤတဂၤစုၣ်စုၣ်အသိးတန့ၢ်ဘၣ်.

ပီသ့ၣ်ဝဲတၢ်ဟံၣ်ဘၢတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ဘၣ်ဘၢဘၢ(confidentiality)လၢကျဲလၢအလီၤဆိလိၣ်အသးစ့ၢ်ဘိအပူၤသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. အဆိကတၢ်န့ၣ်နတကြၢးဟံၣ်ကိၣ်ယၢ်ဝဲနီၢ်ကစၢ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ(personal information)လၢအတလိၣ်ဘၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢအမၤဖျါထီၣ်ပှၤတဂၤလၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါ(survey)အပူၤသ့ၣ်န့ၣ်နီၣ်တဘျီဘၣ်. တၢ်ဝဲန့ၣ်အခိပညိန့ၣ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်အိၣ်တၢ်ဆိးလိၣ်ကျဲ(မ့တမ့ၢ်)အမံၤတဖျၢၣ်ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလီၤတံၢ်လီၤဆဲးသ့ၣ်တဖၣ်

ဘၣ်ယးဒီးအဝဲသ့ၣ်အတၢ်ဖိးတၢ်မၤမ့တမ့ၢ်အဟံၣ်ဖိယိဖိန့ၣ်လီၤ. နမ့ၢ်လိၣ်ထၢန့ၣ်ဟံၣ်ယုၣ်ဝဲတၢ်အံၤလၢတၢ်လီၤယိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်ကွဲးနီၣ်ကွဲးယါအပူၤ န့ၣ်လဲၣ်န့ၣ်, နကြၢးဟံၣ်ရူၣ်ဝဲအီၤဒီးနတကြၢးထၢန့ၣ်ဟံၣ်ယုၣ်ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢအုၤန့ၣ်မၤဖျါထီၣ်တၢ်သ့ လၢကမျၢၢ်အတၢ်ဟံၣ်ဖျါအပူၤ(မ့တမ့ၢ်)တၢ်လၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤနီၣ်တဘျီဘၣ်.

မတစ်ဝဲန့ၣ်အဂီၢ်န့ၣ် လိၣ်လၢပကနၢ်ပၢၣ်ဝဲတၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်လၢအဖဲၤကဲထီၣ်အသးသ့သ့တဖၣ်န့ၣ်ကမ့ၢ်ဝဲတၢ်မနုၤလဲၣ်န့ၣ် ပမၤစၢၤလီၤအဝဲသ့သ့လဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်သ့သ့တဖၣ်န့ၣ်သးန့ၣ်ထီၣ်အသးလၢတၢ်ယိၣ်ထံသ့သ့ညါအဖိခိၣ်န့ၣ်ပှၤစံးဆၢတၢ်တဂၤစုၣ်စုၣ်အတၢ်အိၣ်သး အဖိခိၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့သ့ဟံၣ်ယုၣ်ဝဲတၢ်မၤပျံၤမၤဖုးသ့သ့တဖၣ်လၢသးအတၢ်တူၢ်ဘၣ်(မ့တမ့ၢ်)သးအတၢ်ဆိကမိၣ်အတၢ်အိၣ်ဆူၣ် အိၣ်ချ့အဂီၢ်, နီၣ်ခိ, တၢ်ရူၤလိၣ်မုၢ်လိၣ်, နီၣ်ကစၢ်အတၢ်ခူသ့သ့တၢ်မၤလၢသၣ်ကပီၤ, တၢ်တူၢ်ဘၣ်တမုၢ်တလၢ, တၢ်ဘၣ်ဘၣ်တဘၢ အ

ဂီၢ်လဲၣ်သ့သ့န့ၣ်လီၤ. ပှၤယိၣ်ထံသ့သ့ညါတၢ်ဖိသ့သ့တဖၣ်တြၢးကွၢ်ဆိကမိၣ်ထံဆးဝဲဘၣ်ယးတၢ်မၤစၢၤလီၤဝဲတၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ် ယိၣ်သ့သ့တဖၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်အိၣ်သးတနီၤအပူၤ, အမ့ၢ်ဝဲတၢ်ယိၣ်ထံသ့သ့ညါဘၣ်ယးတၢ်မၤဆူၣ်မၤစိးသးန့ၣ်ထီၣ်အသး လၢမုၢ်ခွါ(gender-based violence)မ့တမ့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်အဂၤလၢအမၤသးတမုၢ်မၤဘၣ်တၢ်သ့ညါန့ၣ်, ပှၤယိၣ်ထံသ့သ့ညါတၢ်ဖိဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ယး တၢ်ပှၤဟံၣ်ဖိၣ်မၤသကိးတၢ်ဖိသ့သ့တဖၣ်မၤန့ၢ်ဝဲတၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖး(counselling)မ့တမ့ၢ်တၢ်မၤစၢၤလၢအဘၣ်ထွဲသး ဂ့ၢ်ပီၤညါ(psychological support)သ့သ့လဲၣ်ဖဲလၢအဝဲသ့သ့မ့ၢ်လိၣ်ဘၣ်ဖုးဝဲ လၢတၢ်မၤဝဲတၢ်ထံၣ်လိၣ်သံကွၢ်သးဝဲအလီၤခံသ့န့ၣ်လီၤ.

အိၣ်န့ၣ်ပှၤစံးဆၢတၢ်ဖိတဂၤမ့ၢ်အိၣ်ဘၣ်ဖုးတၢ်အိၣ်ဟုးအိၣ်သးလၢအကီၢ်အခဲ(မ့တမ့ၢ်)အဖိဆံးတဂၤမ့ၢ်တအိၣ်မူလၢဘၣ်တယံၣ် ဘၣ်န့ၣ်အဝဲသ့သ့အိၣ်သးအတၢ်တူၢ်ဘၣ်လၢအတဂ့ၢ်ဘၣ်ခိဖျိတၢ်သံကွၢ်သ့သ့တဖၣ်လၢအဘၣ်ယးမိၢ်ဖိဆံးအတၢ်အိၣ်ဆူၣ် အိၣ်ချ့သ့သ့န့ၣ်လီၤ. တၢ်လီၤယိၣ်ထံသ့သ့ညါ(survey)သံကွၢ်ဝဲနီၣ်ကစၢ်အတၢ်သံကွၢ်သ့သ့တဖၣ်သ့ဝဲ, အိၣ်န့ၣ်ဘၣ်ယးတၢ်သ့သ့ တၢ်သံဟုးသး(မ့တမ့ၢ်)တၢ်ဂ့ၢ်ကိသ့သ့တဖၣ်လၢအဝဲသ့သ့ဟံၣ်ဖိယိၣ်ဖိအပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်အိၣ်ဝဲလၢပှၤလၢအ သ့သ့ညါအဝဲသ့သ့တဖၣ်ကယုထံၣ်ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤအဝဲန့ၣ်, အဝဲသ့သ့အမံၤလၢသၣ်ကပီၤအတၢ်ရူၤလိၣ်ဘၣ်ထွဲလိၣ်သးသ့သ့တ ဖၣ်ဘၣ်ဝဲသ့န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့သ့စံးဆၢတၢ်သံကွၢ်သ့သ့တဖၣ်န့ၣ်ဝဲအလီၤခံအဝဲသ့သ့က့ၤတူၢ်ဘၣ်ကၤတၢ်သးတဘၣ်လီၤဘၣ်စးတ ဝဲသးတမုၢ်သ့ဝဲစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်လီၤယိၣ်ထံသ့သ့ညါ(survey)သ့သ့တဖၣ်တနီၤနီၤန့ၣ်အိၣ်ထီၣ်ဝဲတၢ်ဘၣ်ဘၢအတၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်သ့သ့တဖၣ်လၢပှၤ စံးဆၢတၢ်ဖိသ့သ့တဖၣ်အဂီၢ်သ့န့ၣ်လီၤ. အိၣ်န့ၣ်တၢ်လီၤယိၣ်ထံသ့သ့ညါတခါသံကွၢ်ဝဲပှၤသးလီၤသးကျဲအပှၤမၤတၢ်ဖိသ့သ့တဖၣ်ဘၣ် ယးအဝဲသ့သ့အတၢ်ဖိးသဲးအပတီၢ်(legal status)မ့တမ့ၢ်သံကွၢ်ဝဲစံးဖိကဟ့ၣ်တၢ်မၤလီၤပှၤမၤတၢ်ဖိသ့သ့တဖၣ်ဘၣ်ယးတၢ်ဘၣ်ဘၢတၢ်ဘၣ်လၢအဖဲၤကဲထီၣ်အသး သတူၢ်ကလံာ်သ့သ့တဖၣ်လၢအဝဲသ့သ့အတၢ်မၤလီၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. လီၤကဝီၤပှၤဘၣ်မူဘၣ်သ့သ့တဖၣ်ပနံၣ်ကၤတၢ်မၤအကစၢ်သ့ န်တဖၣ်မ့ၢ်သ့သ့ညါဝဲတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤအဝဲန့ၣ်န့ၣ်အဝဲသ့သ့မၤကၣ်ဝဲပှၤစံးဆၢတၢ်ဖိသ့သ့န့ၣ်လီၤ. လၢနကီၤသံဝဲအဝဲသ့သ့တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်က ပျံၤဘၣ်ဘၣ်ဘၢဘၢ(confidentiality)အဂီၢ်နမ့ၢ်မၤအဂ့ၢ်ကတၢ်ဘၣ်ဆၣ်လဲၣ်န့ၣ်, တၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်အိၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ.

တၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်သ့သ့တဖၣ်တၢ်မ့ၢ်မၤစၢၤလီၤဝဲန့ၣ်အိၣ်န့ၣ်, အရူၢ်ဝဲန့ၣ်လၢတၢ်ကဘၣ်ကတံာ်ကတီၤဆိယာ်ဝဲတၢ်မ့ၢ်မ့ၢ်နီၣ်နီၣ် န့ၣ်လီၤ. ပှၤယိၣ်ထံသ့သ့ညါတၢ်ဖိတဂၤအသိးန့ၣ်, နကဘၣ်မၤလိဝဲတၢ်ယိၣ်ထံသ့သ့ညါအလီၤကဝီၤအတၢ်ဆဲးတၢ်လၢတၢ်အိၣ်သး တချုးလၢနလဲၤလၢတၢ်လီၤဝဲန့ၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်တချုးလၢပှၤစံးဆၢတၢ်ဖိသ့သ့တဖၣ်အၢၣ်လီၤတူၢ်လိၣ်ဝဲသ့ဘၣ်န့ၣ်, နကဘၣ်မၤလီၤတံၢ်ဝဲန့ၣ်လၢအဝဲသ့သ့နၢ်ပၢၣ်ဝဲတၢ်လီၤပျံၤလီၤ ဘၣ်ယိၣ်တၢ်လၢပှၤယိၣ်ထံသ့သ့ညါတၢ်အကရူၢ်ကမၤဝဲသိးကီၤသံဝဲအဝဲသ့သ့အတၢ်ဘၣ်ဘၢတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤဘၣ်ဘၣ်ဘၢ

ဘာအင်္ဂါနှင့်လီ၊ ပုလ်ဖိုင်မသကိးတဖိသုဂ်တဖုဂ်ဆာတဲာ်တဲာ်ဖိုင်မသကိးတဖိအတဲာ်လီပျဲလီဘဂ်ယိဂ်သုဂ်တဖုဂ်လါ အနီကစါဂ်ဘဲအင်္ဂါသုဂ်လီ၊

တဲာ်ယိထံသုဂ်ညါအတဲာ်သကိးပဝးလါတဲာ်ကဘဂ်မထွဲအီသုဂ်တဖုဂ်အင်္ဂါနှင့်အိဂ်ဂ်ပုလ်အံလီ၊ လါတဲာ်ကျါတဲာ်အင်္ဂါ၊ နဂြား ရုပုလ်ကိးဂါးအိဂ်တဲာ်ဟဲကဲ၊ ထိဂ်သဂြါဘဲတဲာ်မဘဂ်တဲာ်သုဂ်တဖုဂ်တဲာ်ဘဂ်ဘျူးဘဂ်ဖိုင်သုဂ်တဖုဂ်အတယါ၊ ဝီသုဂ်နီဂ် ထိဂ်လါပုလ်တဂုစုဂ်နှင့်အဂ်ဂ်ဂ်တဲာ်ယိထံသုဂ်ညါနှင့်တကွ၊ ယုနးလါကဟဲတခါအပူနှင့်၊ နကမလီဘဲဘဂ်ယးတဲာ် သုစုးကါဘဲတဲာ်ဂုထာဖိုင်(data literacy)နှင့်လီ၊

ယုနး(၃)

1. ဘဂ်(မုတမု)ကမဂ်

- ပုလ်လါအဆါထာဂ်ခါဂ်စးလါလီကဝီအင်္ဂါသုဂ်တဖုဂ်တဂြားဟဲဖိုင်မသကိးတဖိလါတဲာ်ရဲဂ်ကျဲဘဲတဲာ်ယိထံ သုဂ်ညါအတဲာ်တီကျဲအပူနီတဘျီဘဂ်၊

-----ဘဂ် -----ကမဂ်

- တဲာ်သံဘဲဂ်တဲာ်ယိထံသုဂ်ညါအပုလ်ဖိုင်မသကိးတဖိသုဂ်တဖုဂ်နှင့်အဂ်ဂ်ဂ်တဲာ်မန့တဲာ်သုဂ်ညါနာ် ပါလါအသိနှင့်လီ၊

-----ဘဂ် -----ကမဂ်

- တဲာ်တီတဲာ်ဂြါ(Justice)အဂ်ဂ်ခိဂ်ထံးသနူနှင့်ကဟ့ဂ်ဘဲတဲာ်ပျဲလါတဲာ်ကသုပုလ်လါအဂ်ဆဲးဘါစါတဲာ်မာ ဘဂ်အီညါသုဂ်တဖုဂ်တဲာ်ယိထံသုဂ်ညါအပုလ်ဖိုင်မသကိးတဖိသုဂ်တဖုဂ်အသိး လါပုလ်လါအန့ဘဂ်ခွဲး ယာ်လီဆီသုဂ်တဖုဂ်အတဲာ်ဘဂ်ဘျူးဘဂ်ဖိုင်အင်္ဂါနှင့်လီ၊

-----ဘဂ် -----ကမဂ်

- ပုလ်တဂုဂုမုအါဂ်လီတူာ်လီဂ်လဲလါကဟဲဖိုင်မသကိးတဖိလါတဲာ်ယိထံသုဂ်ညါအပူနှင့်၊ အဲပိာ်မုဂ်/အဲပိာ် မိာ်ခါဆိကတီဂ်တဲာ်ထံဂ်လီသံကွါသံးဖဲလဲဂ်တဆါကတီဂ်ဂုဂုသုဂ်လီ၊

-----ဘဂ် -----ကမဂ်

- တဲာ်ယိထံသုဂ်ညါအပုလ်ဖိုင်မသကိးတဖိတဂုမုအိဂ်တဲာ်သံကွါသုဂ်တဖုဂ်ဘဂ်ယးတဲာ်သးလီပလီဂ် အတဲာ်ဟ့ဂ်းသုဂ်ညါဆီနှင့်၊ ပုလ်လါအထာဖိုင်တဲာ်ဂုတဲာ်ကျဲတဂုမုတသုဂ်ညါလီတဲာ်ဘဂ်ဆဂ်ဂ်လဲဂ်နှင့်အ ဝဲဂြားဟ့ဂ်ဘဲတဲာ်စံးဆါသုဂ်တဖုဂ်သိးကမာဝံဘဲတဲာ်သးလီပလီဂ်အတဲာ်ဟ့ဂ်းသုဂ်ညါဆီအတဲာ်မာ (process)းစးထိဂ်မတဲာ်ထံဂ်လီသံကွါသံးနှင့်လီ၊

-----ဘဂ် -----ကမဂ်

2. တဲာ်လီပျဲလီဘဂ်ယိဂ်တခါလါတဲာ်ယိထံသုဂ်ညါအပုလ်ဖိုင်မသကိးတဖိတဂုဘဂ်သကါဂ်ဘဲသုပုလ်လါအဟဲဖိုင်မသ ကိးတဖိလါတဲာ်ယိထံသုဂ်ညါအပူအဆါကတီဂ်နှင့်မုဂ်ဘဲတဲာ်မနုလဲဂ်?

3. တဲာ်ဟ့ဂ်မဘျူးမဖိုင်တဲာ်(beneficence)အဂ်ဂ်ခိဂ်ထံးသနူအိပညါမုဂ်ဘဲတဲာ်ယိထံသုဂ်ညါဂြားမုဂ်ဘဲတဲာ်လါ----- အါန့ဂ်းတဲာ်လါအမာဘဂ်တဲာ်နှင့်လီ၊

- a. လာအလီထူးနှင့်ထူးနုသး
- b. လာအယံး
- c. လာအဘျူးအဖိုင်အိတ်ဝဲ

တၢ်သံကွၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လာတၢ်တၢ်ပိၣ်တၢ်ပိၣ်အဂီၢ်တၢ်ဂဲၤလိသ့ၣ်တဖၣ်

4. မၤသကိးတၢ်န့ၣ်သကိးတဂၤလာနကဂဲၤလိနသးဘၣ်ယးတၢ်န့ၣ်သ့ၣ်ညါဝဲတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလာအရ့ၢ်န့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လာတၢ်လိၣ်ဘၣ်အိၤ လာတၢ်သးလိပလိာ်အတၢ်ဟ့ၣ်န့ၣ်သ့ၣ်ညါဆိအဂီၢ်န့ၣ်တက့ၢ်
 - ယုနဆိန့ၣ်သကိးတဂၤ
 - ဟံမၤနသးလာနမ့ၢ်ဝဲပုၤလာအယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်တဂၤန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲပုၤလာအစံးဆၢတၢ်တဂၤ
 - ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်တဂၤအသိးန့ၣ်, နလိၣ်တဲဖျါဘၣ်ယးတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလာအရ့ၢ်န့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လာတၢ်လိၣ်ဘၣ်အိၤလာတၢ်သးလိပလိာ်အတၢ်ဟ့ၣ်န့ၣ်သ့ၣ်ညါဆိအဂီၢ်တချုးလၢတၢ်ထံၣ်လိၣ်သံကွၢ်သးဝဲပုၤစံးဆၢတၢ်တဂၤဘၣ်အခါ, နကတဲဝဲတၢ်မနုၤလဲၣ်
5. လုၢ်လၢ်ထူသနူတၢ်ဆဲးတၢ်လာတနီၤလာတၢ်မၤညိၣ်န့ၣ်အိၤလာတၢ်လိၣ်လာနအိၣ်ဖျါအလီၢ် လာပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်တဂၤကၢၤကးသ့ၣ်ညါဝဲတချုးလာအမၤဝဲတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါလာတၢ်လိၣ်အဝဲန့ၣ်ဘၣ်န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်?
6. ပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိတဂၤမၤနၢၤဝဲစိကမိၤတၢ်ဆဲးအါစုၤ(power imbalances)သ့ၣ်တဖၣ်ဝဲလာအကျဲးစးမၤန့ၢ်ဝဲတၢ်သးလိပလိာ်အတၢ်ဟ့ၣ်န့ၣ်သ့ၣ်ညါဆိအခါသ့ၣ်လဲၣ်?

Additional Resources

Carmen Delgado Luchner, “Ethical concerns before, during and after ethnographic research”, Interpreting Ideas (19 September 2019), <https://interpreting-ideas.com/2017/09/19/ethical-concerns-before-during-and-after-ethnographic-research/>

Department of Health, Education and Welfare, “Ethical Principles and Guidelines for the protection of Human Subjects of Research” (18 April 1979) <http://www.hhs.gov/ohrp/humansubjects/guidance/belmont.htm>

Saferworld, International Alert and Conciliation Resources, “Doing research in conflict settings: Gender Mainstreaming and Ethics” (May 2019) <https://www.international-alert.org/publications/doing-research-conflict-settings>

Ulrike Krause, “Researching forced migration: critical reflections on research ethics during fieldwork”, Refugee Studies Centre (August 2017), <https://reliefweb.int/report/world/researching-forced-migration-critical-reflections-research-ethics-during-fieldwork>

